

УДК 73/74.04:72(477.54-25)

DOI: 10.26565/2220-7929-2020-57-16

Гела Оксана Миколаївна

магістр історії, аспірантка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна

Email: gela.oksana95@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3157-9943

ПРОМОМАТЕРІАЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ВІЗІЙ МІСТА ХАРКОВА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Стаття присвячена аналізу промоматеріалів як інструменту формування візій міста Харкова в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Джерельною основою дослідження є радянські та сучасні конверти, марки і монети, присвячені м. Харкову. Встановлено, що за радянських часів візуальною культурою трансливалися кілька ключових образів міста: Харків як університетське місто, Харків-індустріальний і Харків-театральний. На радянських конвертах, марках і монетах найчастіше зображали такі архітектурні споруди та пам'ятки, як головний корпус Харківського державного університету імені О. М. Горького, пам'ятник Т. Г. Шевченку, Південний вокзал і Привокзальна площа та ін. На сучасному етапі на зазначених промоматеріалах образи міста в певний спосіб трансформувалися. Зокрема, Харків майже втратив образ великого індустріального міста. Натомість істотно збільшилася кількість зображень «пам'ятних місць», розрахованих на туристів. Крім того, сьогодні ті образи, які домінують на конвертах, марках і монетах, дають нам уявлення про Харків як про один із найбільших освітніх центрів і значний осередок культури України. Зокрема, тепер у ролі головних візитівок Харкова на монетах, конвертах і марках виступають Успенський, Благовіщенський, Покровський собори, будинок Держпрому, альтанка «Дзеркальний струмінь». Аналіз динаміки появи конвертів, марок і монет, які можна вважати формами саморепрезентації Харкова, засвідчує, що збільшення кількості таких промоматеріалів пов'язана зі святкуванням ювілейних дат. Зокрема, для радянського періоду

такою датою став 1954 рік, тобто рік святкування 300-річчя Харкова, а на сучасному етапі – 2004 рік, коли відзначалося 200-річчя від дня заснування Харківського університету, а також 350-річчя Харкова. З огляду на сучасні реалії, конверти, марки і монети стають радше об'єктами колекціонування, аніж засобами комунікації, що зменшує значення цієї форми саморепрезентації.

Ключові слова: *промоматеріали, образ міста, місто Харків, саморепрезентація міста.*

Місто як динамічна структура, що перебуває у складній взаємодії з навколишнім світом, продукує необхідність саморепрезентації, яка, серед іншого, здійснюється за допомогою промоматеріалів. Промоматеріалами називають різні види продукції, яка має за мету покращити впізнаваність бренду, образу і створити позитивний імідж певної структури. Об'єктом нашого дослідження стали конверти, марки та монети, які містять зображення, що представляють місто Харків. Вибір зазначених видів промоматеріалів зумовлений тим, що саме вони дозволяють простежити еволюцію образів міста протягом тривалого часу. Такі форми саморепрезентації мають свої переваги: 1) досить великий наклад; 2) обмежене коло символічних зображень (що сприяє усвідомленню унікальності об'єктів); 3) тривалість використання (наприклад, монети); 4) значне коло поширення (тобто виходять за межі міста).

Зображення на конвертах, марках і монетах є репрезентацією суспільних цінностей, ієрархій, орієнтирів. Вони нерідко виступають як конвенційні символи з певним ідеологічним навантаженням (Lynch 1982, 15). Отже, метою статті є дослідження процесів формування образів міста Харкова за допомогою промоматеріалів. Нерідко образи, що транслюють конверти, марки, монети, можуть свідчити про тяглість традицій та ідейні розриви. Функції таких зображень часто виходять за межі виключно естетичних цілей. Зокрема, через винайдення «візитівок» міста формується не лише його туристична привабливість, але й ідентичність його мешканців.

Дослідження реалізовано за допомогою реляційної джерелоорієнтованої бази даних (програма – СУБД MS Access), до якої увійшли 118 візуальних одиниць із зображеннями м. Харкова (процес наповнення бази даних триває). Наповнення бази даних відбувалося в процесі ознайомлення зі складом приватних колекцій, колекції Музею

історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, матеріалами офіційних сайтів «УКРПОШТА» (Ukrposhta), «НБУ» (NBU). Одиницею контент-аналізу стало візуальне джерело, також була створена окрема таблиця з підписами до зображень. В інфологічній моделі БД стрижневою сутністю стали метадані. Відповідно до інфологічної моделі була побудована БД, у якій кожній характеристиці та її атрибутам була присвячена окрема таблиця. Відповідно структура БД містить 4 таблиці й потрібну для аналізу інформацію. Більшість об'єктів БД – конверти (як непогашені, так і погашені), що становили 75 % від загальної кількості матеріалів. Найбільш раннім об'єктом у БД є марка, випущена 1939 року і присвячена 125-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. Своєю чергою, найбільш пізньою є марка «Успенський собор, м. Харків», 2018 року. Тираж об'єктів, що перебувають у БД, коливається від декількох тисяч і до кількох мільйонів примірників.

У ході дослідження було виявлено, що Харків на конвертах, марках і монетах у другій чверті ХХ – на початку ХХІ ст. передусім позиціонувався як освітній та дослідницький центр (близько 51 % від усієї сукупності). Таке співвідношення пояснюється об'єктивною причиною: за радянський часів з-поміж усіх українських міст Харків мав найвищий показник чисельності вищих навчальних закладів та студентської молоді. Найчастіше зображувалися такі виші: Харківський державний університет імені О. М. Горького, Харківський політехнічний інститут імені В. І. Леніна, Харківський медичний інститут, Харківський юридичний інститут імені Ф. Е. Дзержинського, Харківський авіаційний інститут імені М. С. Жуковського, Харківський фармацевтичний інститут, Харківський інженерно-економічний інститут, Харківський сільськогосподарський інститут імені В. В. Докучаєва. З освітньо-науковою темою пов'язана і відповідна символіка. Частиною композиції неодмінно ставала розгорнута книга, схематичне зображення атома, перова ручка.

Нерідко на конвертах і марках трапляються сюжети, пов'язані з засновниками науково-освітніх закладів, їхніми ректорами, вченими (О. О. Потєбня, І. І. Мечников, Л. Д. Ландау, О. М. Ляпунов та ін.), письменниками та іншими діячами, які там навчалися чи працювали. Найчастіше це зображення засновника Харківського імператорського університету – В. Н. Каразіна, також серед засновників вищих навчальних закладів ми бачимо В. Л. Кирпичова, який став першим ректором Харківського технологічного інституту, нині – Харківського політехнічного інституту. Варто зауважити, що включення зображень видатних діячів м. Харкова до БД відбувалося за наявності додаткових

зображень (будівель університетів, архітектурних пам'яток міста чи міської, науково-освітньої символіки), що дає змогу ототожнити діяльність певної особи з містом Харковом. Як приклад можна навести зображення ректора, професора Імператорського Харківського університету Д. І. Багалія, яке розташоване на тлі університету (див. рис. 1).

Рис. 1. Дмитро Багалій. Вид на Університетську вулицю («Укрпошта», 2007) Конверт зі штемпелем (01.07.2007) на честь 150-річчя від дня народження Дмитра Багалія (1857–1932). УДППЗ «Укрпошта». Видавництво «Марка України». Держзнак. ПК «Україна». Зам. 7-3914. 11.09.2007. Художник Геннадій Кузнецов (фотографія з Музею історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

На сучасному етапі на зазначених промоматеріалах почали з'являтися зображення й окремих структурних підрозділів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – Музею природи, Ботанічного саду. Серед науково-дослідних установ за кількістю зображень лідирують НДІ мікробіології імені І. І. Мечникова, Державне підприємство «Державний інститут по проектуванню підприємств коксохімічної промисловості» (ДП «ГИПРОКОКС»).

На відміну від радянських часів, сьогодні Харків втратив першість за кількістю вищих навчальних закладів і студентів, поступившись місцем Києву. Якщо подивитися на сукупність ювілейних та пам'ятних монет, присвячених вищим навчальним закладам (на сьогодні серія «ВНЗ України» нараховує 30 монет) стає зрозуміло, що вони відображають загальний розподіл кількості вишів та студентів у тих чи тих містах України. Зокрема, Києву присвячено 10 монет, Харкову – 6, Львову – 4, а Дніпру та Одесі – по 2 монети.

Досліджуючи конверти, марки і монети стає зрозуміло, що за радянських часів Харків ототожнювався з великим індустріальним центром (26 % від генеральної сукупності зображень). Серед підприємств м. Харкова за кількістю зображень лідерами відповідно є такі: Харківський тракторний завод імені С. Орджонікідзе, Харківський машинобудівний завод імені Ф. Е. Дзержинського, Харківський електромеханічний завод, Харківський завод тракторних самохідних шасі, Харківський турбінний завод імені С. М. Кірова, Харківський завод «Електроважмаш» імені В. І. Леніна, Харківський верстатобудівний завод.

Утвердження образу Харкова як індустріального міста відбувалося також через демонстрацію «світу речей». Ми бачимо, що художники активно використовували зображення промислової продукції, зосереджували увагу реципієнтів на розвинутій інфраструктурі як одній з ознак промислового міста. Варто зауважити, що зображення трамваїв чи трамвайних колій, сучасних машин, освітлених вулиць, на зазначених промоматеріалах формувало уявлення про індустріальний, модерний характер міста (див. рис. 2). На конвертах, марках і монетах індустріальний статус міста підкреслено відповідним ландшафтом та символікою.

Рис. 2. Будинок міської Ради («Пошта СРСР», 1970). «Місцеве». Видавництво Міністерства зв'язку СРСР. 23.06.1970. Москва. Ціна конверта з маркою 5 к. Художник І. Н. Козлов. Виготовлено на Пермській фабриці Держзнака (фотографія з Музею історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Соціально-економічна криза початку 1990-х років позначилася на індустріальному потенціалі Харкова. Згасання образу великого промислового міста ми можемо помітити і на конвертах, марках та монетах. Сьогодні зображення з індустріальною символікою є рідкістю. Невелика кількість сюжетів, що фіксують індустріальний характер Харкова на сучасному етапі, а також їх схожість із радянськими зображеннями дає змогу говорити про їхній рудиментарний характер.

Зараз стає зрозуміло, що із втратою статусу індустріального центру Харків перебуває в пошуках нового обличчя. Зображення на сьогоднішніх конвертах, марках і монетах – це, як правило, фото чи малюнки, що популяризують архітектурні пам'ятки, деякі значущі події в історії міста та осіб, які зробили вагомий внесок у розвиток Харкова.

Відомо, що одним із елементів саморепрезентації міста є виділення так званих «візитних карток». На сьогоднішній день серед «7 див Харкова» (Oficiinui sait Kharkivs'koi mis'koi rady) називають будинок Держпрому і альтанку «Дзеркальний струмінь», зображення яких не так часто з'являлося на конвертах і марках радянського періоду, але тепер стали вельми поширеними (відповідно у співвідношенні 23 % проти 77 % зображень від загальної кількості). Загалом популяризація так званих «7 див Харкова», власне, і розпочалася на сучасному етапі. Серед таких об'єктів найуживанішими стають зображення Успенського собору, зокрема його дзвіниці, Благовіщенського та Покровського соборів, Держпрому, Дзеркального струменя, а їхня поява на конвертах, марках і монетах, як правило, ставала частиною програми підготовки ювілейних заходів. Зокрема, значна частина колекції (близько 11 %) – це ті монети, марки та конверти, що були випущені 2004 року на честь 350-річчя міста Харкова, а також 200-річчя від заснування Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Однією з візитівок міста Харкова став пам'ятник Т. Г. Шевченку, який майже одразу після встановлення 1935 року почав з'являтися на марках і конвертах. Попри те, що в цій ситуації, вочевидь, домінує радянське трактування особистості Т. Г. Шевченка – як поета-революціонера, борця за щастя пригнобленого народу, цей пам'ятник водночас може породжувати й інші інтерпретації. Не дивно, що образ поета-бунтівника вже у новітні часи надихав на опір владі багатьох харків'ян. Так чи так, але сьогодні для багатьох людей типово асоціювати Харків саме з пам'ятником Т. Г. Шевченку. Вочевидь, ця традиція зародилася ще за радянського часу. Зокрема, серед зображень на конвертах і марках радянського періоду тримає першість саме цей пам'ятник (див. рис. 3). Взагалі варто зауважити, що, на відміну від листівок, на конвертах, марках і монетах не так часто зображали радянські пам'ятники. Зокрема,

на конвертах радянського періоду – це стела «Зірка» (конверт, 1977 р.), Меморіал Слави (конверт, 1983 р.), Монумент на честь проголошення Радянської влади в Україні (конверт, 1979 р.). До речі, на сучасному етапі інколи також трапляються зображення радянських пам'ятників, зокрема, можна відзначити пам'ятну монету, яка присвячена 70-річчю визволення Харкова від німецьких окупантів (2013 р., зображення пам'ятника Воїнам-визволителям).

Попри хвилеподібну мовну політику радянської влади, для поштових конвертів кожної з республік СРСР був характерний двомовний підпис зображеного об'єкта. Причому найчастіше підпис російською мовою був розташований по центру (або просто першим), а підпис «місцевою», національною мовою, як правило, збоку, вертикально (див. рис. 4). Традиція двомовного підпису проіснувала з середини ХХ ст. і аж до розпаду СРСР.

Рис. 3. Пам'ятник Т. Г. Шевченку («Пошта СРСР», 1973). Видавництво Міністерства зв'язку СРСР. 30.10.1973. Ціна 5 к. Художник А. Якунін. Виготовлено на Пермській фабриці Держзнаку (фотографія з Музею історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Рис. 4. Український театр музичної комедії («Пошта СРСР», 1979). Міністерство зв'язку СРСР, 1979. 05.06.1979. Ціна 7 к. Художник В. Власов. Виготовлено на Пермській фабриці Держзнаку (фотографія з Музею історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Проблема виявлення «обличчя» радянського Харкова полягає не тільки у хвилеподібній політиці радянської держави в мовному та культурному питаннях, але й у тому, що всі замовлення, як правило, були державні, а отже, підлягали цензурі. Інша ситуація характеризувала випуск радянських листівок, які могли друкувати на місцевому рівні, відповідно їхні автори мали ширші можливості для репрезентації образів міста.

Водночас слід мати на увазі, що не тільки контроль з боку державних органів, але й панівні настрої та ідеї впливали на характер зображень. На сучасному етапі Харків здебільшого репрезентовано як українське місто: з'явилися зображення українських діячів, місцевого українського народного одягу (Ukrproshta), часто трапляються зображення державного прапора і герба як тло або частина композиції, карта України із позначенням території Харківщини тощо.

Важливим для нашого розгляду є також те, що не було зображено на конвертах, марках і монетах, зокрема, у радянський період. З огляду на антирелігійну пропаганду, що її здійснювала радянська влада, були відсутні зображення визначних архітектурних об'єктів – храмів. Тільки на поштових листівках та картках кінця 1960-х років (див. рис. 5) починає з'являтися Успенський собор у центрі композиції або на другому плані (про «другорядність» об'єкта мали свідчити й підписи, бо листівки називалися так: «Вид на Університетську Гірку», «Набережна річки Лопань»). На конвертах, марках та монетах такого типу зображення зовсім відсутні. З другого боку, звернемо увагу на те, що на сучасних промоматеріалах широко представлені зображення трьох головних православних соборів м. Харкова – Успенського, Благовіщенського і Покровського, тоді як відсутні зображення католицьких соборів (найвизначніші з них – Собор Успіння Пресвятої Діви Марії, Церква святого Вінсента де Поля), синагог (зокрема, Харківської хоральної синагоги) і мечетей (наприклад, Харківської соборної мечеті), що дозволяє нам говорити про домінування образу Харкова як моноконфесійного міста.

Попри велику кількість конвертів і марок, присвячених Харкову, які вийшли друком за радянського часу, ми не бачимо на них зображень багатьох суспільно значущих будівель – лікарень, шкіл. Зокрема це стосується й деяких, здавалося б, вельми цікавих та помітних об'єктів, наприклад, одного із найстаріших в Україні зоопарків, уславленого традиціями харківського цирку тощо. Вибірковість у зображенні певних осіб, пам'яток, сюжетів, вочевидь, пояснюється тим, що друк конвертів та марок, а також карбування монет відбувалися не на місцевому, а на загальносоюзному рівні. Відповідно саме на цьому, верхньому шаблі, вибирали значущі сюжети та об'єкти (а отже, порівняльна шкала була іншою).

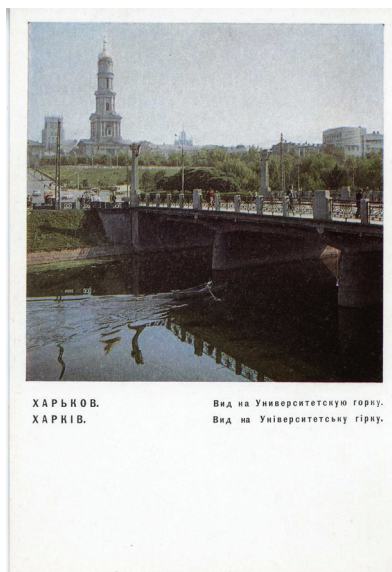

Рис. 5. Харків. Вид на Університетську гірку. («Пошта СРСР», 1967). Кольорове фото В. Колинова. Редактор А. Рязанцев. Видавництво Міністерства зв'язку СРСР. А. 14798 08.12.1967. МПФ Госзнака. Зак. 18082. Ціна художньої картки з маркою 4 к. (фотографія з Музею історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Примітно, що за радянського часу, на відміну від сьогодення, серед зображень майже відсутні атрибути традиційної культури: не зображували народні традиції, одяг, промисли, ремесла. Наявні зображення на конвертах, марках і монетах дають змогу стверджувати, що метою було нівелювати національне обличчя кожного з міст і зосередити увагу на тому, що Харків – типове радянське місто.

Варто зазначити, що значну увагу приділяли дозвіллю мешканців Харкова. Серед таких місць дозвілля наявні зображення театрів, а саме Харківського театру опери та балету, Харківського театру імені Т. Г. Шевченка, Харківського театру музкомедії, Харківського театру ляльок, Харківського академічного російського драматичного театру імені О. С. Пушкіна, музеїв – Харківського історичного музею,

Харківського музею природи, бібліотек – Харківської бібліотеки імені В. Г. Короленка, кіноконцертних залів – кіноконцертного залу «Україна», парків – парку Перемоги та ін.

Цікаво, що більшість місць дозвілля, наприклад, театр, бібліотека чи кіноконцертний зал «Україна», були ніби «вписаними» до ландшафту міста, оскільки навколо споруд художники малювали зелені насадження, дерева. Своєю чергою, більшість промислових споруд практично або зовсім (72 % тих зображень, на яких намальовані промислові підприємства) позбавлені зелених насаджень по периметру об'єкта (див. рис. 6). Характерно, що збоку або на передньому плані замість дерев зображали трактор, електропоїзд чи турбіну. Це, ймовірно, було пов'язано з бажанням показати «серйозність» об'єкта, де немає місця дозвіллю, відпочинку, адже зелені насадження асоціюються саме з відпочинком.

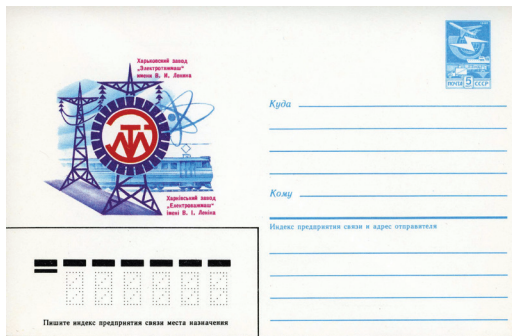

Рис. 6. Харківський завод «Електроважмаш» імені В. І. Леніна («Пошта СРСР», 1986). Міністерство зв'язку СРСР, 1986. 26.05.1986. Ціна 6 к. Художник В. Коновалов. Виготовлено на Пермській фабриці Держзнака (фотографія з Музею історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Картографування об'єктів, зображених на конвертах, марках і монетах дає нам можливість говорити про певну рухливість «зони престижу». Зокрема, якщо раніше зображення, що слугували для саморепрезентації Харківської області, були розміщені в окремому полі на конвертах, монетах, марках, то зараз спостерігається деяке «накладання» одного поля на інше. Наприклад, зображення пам'яток м. Харкова та Харківської області розміщуються поряд у композиційному центрі чи краєвиди міста Харкова стають тлом для пам'ятників Харківської області. Прикладом є поштовий блок 2018 року випуску, що складається з марок, де фоновим зображенням став архітектурний ансамбль майдану Свободи, на якому безпосередньо розташовані фотографії церкви Спаса Преображення у

с. Володимирівка, Шарівський палац у смт Шарівка та половицькі баби у м. Ізюм.

Під час дослідження конвертів, марок і монет виникає запитання: ці фото та малюнки із зображеннями краєвидів Харкова та видатних діячів, життя яких тісно пов'язано з містом, є результатом творчості місцевих художників? Важливим для нас це питання є з огляду на те, чи ототожнювали самі харків'яни зображені об'єкти із власними, відомими тільки їм «місцями пам'яті» (концепція, що її висунув французький історик П. Нора, згідно з якою є певні місця, значущі об'єкти, з якими група людей пов'язує особисті спогади і де «кристалізується пам'ять») (Nora 1999, 17). За радянських часів майже всі замовлення на конверти й марки були державними. Виготовляли конверти, зокрема, на Пермській фабриці держзнака, а виконувачами замовлень зазвичай були художники «загальносоюзного рівня», зокрема, М. Черкасов, уродженець Симбірської губернії, Ю. Раховський (народився і жив у Москві) та ін. На сучасному етапі художники та графіки конвертів і марок також часто не є харків'янами, зокрема В. Власов (народився в м. Одеса), О. Штанко (народився с. Пії, що біля Ржищева) та ін. Утім, останнім часом кількість приватних ініціатив на замовлення конвертів, марок і монет значно збільшилася, а це означає, що є можливість залучати й місцевих митців. Зокрема, на сучасному етапі ініціаторами замовлень дуже часто стають вищі навчальні заклади. Наприклад, до 125-річного ювілею Харківського політехнічного інституту було видано серію поштових марок (у 2010 р.). Також Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна ініціював створення конвертів і монет, присвячених ювілейним датам.

Отже, з початком утвердження знайомого нам канону оформлення конвертів, марок і монет, на яких ми бачимо зображення архітектурних пам'яток, визначних особистостей та подій, промоматеріали стали інструментом формування візії міста та засобом їх репрезентації. Для створення необхідних образів міста художники зосереджували увагу реципієнтів не тільки на архітектурній пам'ятці, але й на деталях, тобто «світі речей», що відповідно доповнювало сюжетну композицію.

Поява та різке збільшення кількості тих чи тих зображень, як правило, пов'язані із пам'ятними і ювілейними датами, зокрема показовими стали 1954 рік і 2004 рік, коли святкували 300-річчя і 350-річчя міста Харкова. Однак, якщо здійснити загальний огляд марок і монет, присвячених Харкову, що були випущені в період 1991–2018 років, можна зафіксувати послаблення уваги до міста. Зокрема, якщо поглянути на представлені серії ювілейних і пам'ятних монет України, наприклад «Пам'ятки

архітектури України» та «Інші монети» можна помітити, що серед досить великого масиву (близько 100) Харкову присвячена лише одна монета – Харківському зоопарку. Така статистика може бути зумовлена відсутністю місцевих ініціатив, а також сприйняттям Харкова ззовні як «нецікавого» міста.

Сюжетні лінії, які представлені на промоматеріалах, також зазнали трансформацій. Лишилися в минулому образи «міста-трудівника», натомість істотно зросла кількість зображень «пам'ятних місць», розрахованих на туристів. Хоча сьогодні вже немає притаманних радянському часу ідеологічних обмежень, можна казати про «панівний дискурс», який визначає добір об'єктів та їхні характеристики. Водночас, підбиваючи підсумок, варто зазначити, що в сучасних умовах марки, конверти і навіть монети стають радше об'єктами колекціонування, ніж звичними для багатьох засобами комунікації. Це неминуче призводить до зменшення значення цієї форми саморепрезентації.

References / Бібліографія

Lynch, K. *Obraz goroda*. Moskva, 1982. (In Russian)
Линч, К. *Образ города*. Москва, 1982.

Ukrposhta. Marky. Available at: <<http://pm.ukrposhta.ua/nishop.php?act=FAF8E4410B668403&id=1>> [Accessed: 13 April 2020]. (In Ukrainian)

Укрпошта. Марки. Available at: <<http://pm.ukrposhta.ua/nishop.php?act=FAF8E4410B668403&id=1>> [Accessed: 13 April 2020].

NBU. *Pam'iatni monety Ukrainy ta suvenirna produktsiia*. Available at: <<https://bank.gov.ua/WebSelling/>> [Accessed: 13 April 2020]. (In Ukrainian)

НБУ. *Пам'ятні монети України та сувенірна продукція*. Available at: <<https://bank.gov.ua/WebSelling/>> [Accessed: 13 April 2020].

Nora, P. *Problematika mest pamiaty*. Sankt-Peterburgh, 1999. (In Russian)
Нора, П. *Проблематика мест памяти*. Санкт-Петербург, 1999.

Oficiyni sait Kharkivs'koi mis'koi rady, mis'koho holovy, vykonavchoho komitetu. Kharkiv s'ohodni. Available at: <<https://www.city.kharkov.ua/uk/o-xarkove/xarkov-segodnya.html>> [Accessed: 13 April 2020]. (In Ukrainian)

Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету. Харків сьогодні. Available at: <<https://www.city.kharkov.ua/uk/o-kharkove/kharkov-segodnya.html>> [Accessed: 13 April 2020].

Hela Oksana Mykolaivna

Master of History, PhD student

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

Email: gela.oksana95@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3157-9943

POS MATERIALS AS AN INSTRUMENT FOR FORMING VISIONS OF KHARKIV IN THE SECOND HALF OF the 20th – THE EARLY 21st CENTURY

The article is devoted to the analysis of POS materials as a tool for shaping the visions of Kharkiv in the second half of the 20th – the early 21st century. The primary sources are Soviet and modern envelopes, stamps and coins dedicated to Kharkiv. It was found that in the Soviet times, several key images of the city were shown by means of the visual culture: industrial and theatrical images of Kharkiv together with Kharkiv as a university city. Such architectural structures and monuments as the main building of O. M. Horkiy Kharkiv State University, T. G. Shevchenko monument, the South Railway Station and the Railway Station, etc. tended to appear on the soviet envelopes, stamps and coins. At the present stage the images of the city are being transformed in some ways on the envelopes, stamps and coins, in contrast to the Soviet visions which remained unchanged for decades. Above all, Kharkiv is losing its image of a large industrial city due to the economic crisis which has caused a significant decline in the capacity of the plants in the city. Today, the dominating images on the envelopes, stamps and coins give us an idea of Kharkiv as one of the largest educational and tourist centers in Eastern Ukraine. Especially, one of the main business cards of Kharkiv on coins, envelopes and stamps are Assumption, Annunciation, Intercession Cathedrals, Derzhprom (the House of State Industry), the fountain «Mirror Stream». An analysis that was aimed to measure the dynamic of the appearance of the envelopes, stamps and

coins dedicated to Kharkiv self-presentation showed that the increase in the image numbers is associated with the anniversary celebrations. During the Soviet period, in particular, 1954, which was the year of the 300th anniversary of Kharkiv, became such a date. At the present stage, the sharp increase in the appearance of coins, stamps and envelopes happened in 2004 as it was the celebration of the 200th anniversary of Kharkiv National University and the 350th anniversary of Kharkiv.

Keywords: POS materials, image of the city, Kharkiv city, self-representation of the city.

Гела Оксана Николаевна

магистр истории, аспирантка

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Площадь Свободы, 4, 61022, Харьков, Украина

Email: gela.oksana95@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3157-9943

ПРОМОМАТЕРИАЛЫ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВ ГОРОДА ХАРЬКОВА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX – В НАЧАЛЕ XXI ВВ.

Статья посвящена анализу промоматериалов как инструмента формирования визий города Харькова во второй половине XX – в начале XXI вв. Источниковой базой исследования являются советские и современные конверты, марки и монеты, посвященные г. Харькову. Установлено, что в советское время с помощью визуальной культуры транслировались несколько ключевых образов города: Харьков как университетский город, Харьков-индустриальный и Харьков-театральный. На советских конвертах, марках и монетах чаще всего изображали такие архитектурные сооружения и памятники, как главный корпус Харьковского государственного университета имени А. М. Горького, памятник Т. Г. Шевченко, Южный вокзал и Привокзальная площадь и др. На современном этапе на указанных промоматериалах образы города определенным образом трансформировались. В частности, Харьков почти утратил образ крупного индустриального города. Сейчас отмечается существенный рост количества изображений «памятных мест», рассчитанных на туристов. Сегодня те образы, которые доминируют на конвертах, марках и монетах, дают нам представление о Харькове как об одном из крупнейших образовательных центров и значительное средоточие культуры Украины. Теперь в качестве главных визитных карточек Харькова на

монетах, конвертах и марках выступают Успенский, Благовещенский, Покровский соборы, дом Госпрома, беседка «Зеркальная струя». Анализ динамики появления конвертов, марок и монет, которые можно считать формами саморепрезентации Харькова, свидетельствует, что увеличение количества таких промоматериалов связано с празднованием юбилейных дат. В частности, для советского периода такой датой стал 1954 год, то есть год празднования 300-летия Харькова, а на современном этапе – 2004 год, когда отмечалось 200-летие со дня основания Харьковского университета, а также 350-летие Харькова. Изучение современных реалий показывает, что конверты марки и монеты становятся скорее объектами коллекционирования, нежели средствами коммуникации, что уменьшает значение этой формы саморепрезентации.

Ключевые слова: *промоматериалы, образ города, город Харьков, саморепрезентация города.*